

Пеђа Митровић*

John Micklethwait, Adrian Wooldridge, *The Fourth Revolution: The Global Race to Reinvent the State*, Allen Lane, London, 2014, 305.

Пре пола миленијума рећи да будућност припада Европи изгледало би као лудост. Док су путописци о Кини писали као о далеком сну завађене и мрачне Европе која се још увек није опоравила од епидемије куге, армија Османског царства допремала је топове пред капије Беча. Убрзо, ток историје се преокренуо. Наредна столећа обележио је привредни, политички и културни успон западне цивилизације без преседана, док су се некад моћна оријентална царства повлачила и распадала. Од тада, лудост је рећи да будућност припада било коме другоме до западној цивилизацији. Бар до релативно скоро.

Четврта револуција је књига уредника британског часописа *Економист*, Џона Миклтвејта и Адријана Вулдрица, која се бави узлетом западног друштва – како су земље попут Британије, Немачке или САД-а успеле да за мање од 500 година пређу пут развоја који људска цивилизација није успела од самог свог настанка. Паралелно с овим приказом, двојица аутора истражују свет идеја који лежи у основи успеха западних друштава. Шта их је покретало да се непрестано реформишу како би изнова одговарала на исто питање – која је улога државе у друштву? На том свом путу непрестаног преиспитивања и напретка, западна друштва прошла су кроз три (и по) револуције.

Историографски, аутори почетке развоја савременог западног друштва везују за настанак националних држава након мира у Вестфалији, након кога су европски принчеви били присиљени да из страха од непријатељстава једних према другим промене вишевековни модел владања. То је покренуло прву револуцију – вишегенерацијски процес премештања моћи из руку суверена у руке ширег слоја станов-

* Аутор је демонстратор на Економском факултету Универзитета у Београду.

ништва. Држава је од тада, наводе они, имала улогу и била довољно снажна да обезбеди очување поретка, али довољно мала да не гуши иновативност. У идејном смислу, сматрају аутори, парадигма прве револуције је Томас Хобс и његов *Левијатан*, преокрет у дотадашњој мисли – државе постоје због својих становника, обрнуто не важи.

Како се с напретком економије усложњавао и друштвено-политички живот, пукотине старог система – непотизам и клијентизам јавне управе, постајале су све видљивије. Као реакција на то, сматрају аутори, настао је *класичан либерализам*, чији је представник у књизи Џон Стјуарт Мил. Идеје класичног либерализма поставиле су основе државног уређења у наредном веку – владавину права и заштиту слобода људи, упоредо с промовисањем професионализације јавне управе по узору на у тада већ свим другим областима превазиђену Кину.

Ипак, како је време одмицало, а становништво се богатило, и сам Мил је интелектуално еволуирао у правцу колективистичких идеја, па је крајем века писао о држави као субјекту који обезбеђује не само јавни поредак и заштиту личних слобода, већ о субјекту који пред себе поставља задатак јавног образовања и јавне здравствене заштите. Тврдио је да „прворазредне империје не могу приуштити себи трећеразредно становништво“. Прагматичан Мил се поново нашао у срцу друштвене промене Запада – ка колективистичком друштву.

„Од 1870-их наоვაмо“, пишу аутори, „*Левијатан* је снажно пливао улево“. Држава је искорачила далеко изван својих традиционалних функција, у подручја здравства, образовања, привреде, науке и готово свих других области друштвеног живота. Беатрис и Сидни Веб, јунаци треће револуције западних друштава, заговарали су оно што ће након Другог светског рата бити познато као *држава благостања* – свеприсутна дадиља у животима грађана. То је значило не само све веће мешање државе у друштво, већ и рапидно увећање државног апарата мерено и пропорцијом запослених у јавној управи и учешћем јавне потрошње у бруто домаћем производу.¹

Но, експанзија државе благостања значила је не само њено продирање у готово сваку сферу друштвеног живота нудећи бригу о грађанима *од колевке до гроба*, већ и уплив кроз пословне и друштвене регулације које пре тога готово да нису постојале. То је водило у искривљење система подстицаја. Теза аутора је да је морална корупција друштва на концу довела до садашње кризе система. Створена су друштва у којима опстају силе које заустављају сваку нову револуцију. Они политичари који желе промене и њима теже често пред притиском интересних група и бирача посустају, враћајући се

¹ На пример, на врхунцу ере државе благостања, јавна потрошња у Шведској износила је чак 67% БДП-а.

старом моделу. Ни Маргарет Тачер ни Роналд Реган, насупрот широко распрострањеним уверењима, нису успели да преокрену тренд сталног раста државе. Промена је била привременог карактера, како аутори кажу – пола револуције.

И то је оно што их забрињава – деценије изградње једног државног модела прете да се уруше под растућим баластом држава-дадиља које изгледа нема ко да реформише. Уколико Европа и САД желе да остану релевантне у све динамичнијој и растућој конкуренцији азијских аутократија попут Кине и Сингапура, оне морају бити спремне на радикалне промене свог државно-политичког система. Нове политичке елите Запада морају своју преамбициозно замишљену и предимензионирану државу-дадиљу да сведу на знатно скромнију меру. Уместо велике и слабе државе, која свима све обећава, западном друштву је потребнија она скромнија, али јача и трошковно ефикаснија. Другим речима, западна цивилизација мора бити спремна за четврту револуцију! Намеће се питање на које аутори покушавају да дају одговор – зашто би овај пут то било могуће?

Прво, да се може реформисати чак и у Европи аутори показују кроз искуства нордијских земаља, које су пре других прошле кроз све проблеме великог јавног сектора – неодржив раст јавног дуга, растућу незапосленост и привредну стагнацију. Притиснуте новом реалношћу, нордијске земље су ушле у програм болних реформи оштрог смањења државних издатака. Уместо ширења државе на тржиште, они су државу повукли са тржишта, а тржиште почели да уводе у државу. Са оним са чим су се нордијске земље суочавале пре двадесет пет година, друге западне земље се суочавају данас. Као и нордијске земље, и западне ће имати два избора – реформе или пропадање.

Друго кључно објашњење је рапидан напредак технологије. Баумолов закон према којем технологија може направити револуционарне помаке у индустријској производњи, али не и у сектору услуга „с обзиром да је за гудачки квартет увек потребно четири особе“, изгледа да у стварности има ограничено дејство. Поред већ поменутих нордијских земаља које су имплементирањем електронске управе омогућиле ефикасније и транспарентније трошење јавног новца, технолошки напредак омогућава и да се одређене функције државе врате назад у руке самих грађана, чак и оне функције као што је одржање јавног реда.² Примера за ове две тезе у књизи има далеко више.

² У књизи се наводе примери драстичног пада стопа криминала која су последица тога што су и грађани спонтано постали део система очувања јавног реда, с обзиром на то да поседују нове технологије које олакшавају пријављивање, снимање или праћење преступника.

На крају, ауторима *Четврте револуције* треба признати да су одолели моди да се само дијагностикује *како јесте* уз ограду да давање препоруке *како треба* урадити или унапредити није у домену истраживања, односно писања. Уредници *Економиста* су у овој својој књизи имали храбрости да дају препоруке. Надаље, саме смернице у којима треба тражити унапређења државе су драгоцене – велики број примера који је поткрепљен референцама и статистичким подацима. Иако се ауторима на терет може ставити стил писања – помало замарајуће стално прелажење с једног примера на други (мало је ствари на којој су се задржали дуже од пасуса), па чак и одређена непрецизност у излагању, велика би била штета пропусти-ти читање *Четврте револуције*.